

Paikalliset verkkoyhteisöt sosiaalista pääomaa vahvistamassa

”SE ON OLLUT VÄLINE, JOSSA ON OMALLA KONTROLLILLA SAANU MIELEISENSÄ TIEDON JULKISUUTEEN.”

Vaikka yhteisöjen muodostumiseen on aina liittynyt myös emotionaalisen yhteenkuuluvuuden tunne, ovat yhteisöt aiemmin perustuneet vahvasti maantieteellisiin paikkoihin. Uusi viestintätekniikka ja erityisesti Internet on mahdollistanut viime vuosina yhteisöjen uudenlaiset ilmenemismuodot ja sosiaalisten suhteiden luomisen myös verkossa (esim. Jankowski & Prehn 2002). Internet on tuonut yhteen kokoontuneille ihmisille mahdollisuuden keskustella asioista ilman kytköstä fyysiseen, maantieteelliseen tilaan tai kasvokkaistapaamisiin (esim. Oblak 2005). Aktiivisia virtuaaliyhteisöjä on syntynyt eritoten fanikuluttuuriin ympärille sekä esimerkiksi elokuva- ja peliharrastajien keskuuteen. Yhtenä esimerkkinä vaikkapa jalkapallomanagerointipeli Hattrick¹, jota sadattuhannet pelaajat eri puolilta maailmaa pelaavat netissä virtuaalisesti. Myös erityisesti nuorten suosima virtuaalinen Habbo Hotel² kerää koko ajan käyttäjiä eri maista. Sekä Hattrick että Habbo Hotel toimivat esimerkkeinä Internetiin syntyneistä yhteisöistä tai niiden tapaisista ryhmistä, jotka eroavat perinteisistä fyysisiin paikkoihin pohjautuvista yhteisöistä.

Artikkelissa tarkastellaan kansalaislähtöistä verkko-osallistumista sosiaalisen pääoman viitekehyksessä. Sosiaalisen pääoman käsitteellä tarkoitetaan sosiaalisia verkostoja, toimijoiden välistä luottamusta ja vuorovaikutuksen ja yhteistyön ohella muodostuvia normeja ja vastavuoroisuutta. Käsite viittaa yhteisöihin, joissa vuorovaikutuksen kautta synnytetään yhteisöllistä toimintaa. Tekstissä tarkastellaan, miten sosiaalinen pääoma ilmenee tai muotoutuu asukaslähtöisessä toiminnassa. Tutkimus pohjautuu tamperelaisen Mansetorin verkkosivuston toimijoiden ja käyttäjien haastatteluihin ja lomakekyselyyn. Tulokset osoittavat, että kansalaislähtöinen toiminta verkossa voi kasvattaa sosiaalista pääomaa luottamuksen, yhteistyön ja kansalaisena toimimisen vahvistumisen kautta. Sosiaalisen pääoman vahvistuminen koski lähinnä Mansetorin toiminnassa mukana olevia asukkaita, kun taas laajemman yhteisöllisyyden lisääntymiseen ei kaupunginosissa ylletty.

Myös kotimaisissa kansalaislähtöistä verkkojulkisuutta edistämään pyrkineissä projekteissa on koetettu synnyttää verkkoon uudenlaista yhteisöllisyyttä. Projektit ovat kuitenkin eronneet toisistaan tavoitteidensa perusteella. Osassa hankkeista on keskitytty yksittäisten kansalaisten tarpeisiin vastaamiseen esimerkiksi verkkoyhteyksien rakentamisen ja verkkopalvelujen tarjoamisen muodossa. Osassa on korostettu yhteisöjen ja alueiden kehittämistä, kun taas joissakin hankkeissa verkkojulkisuutta on lähestytty enemmän osallistumisen näkökulmasta ja painotettu kansalaisten osallistumismahdollisuuksien ja kansalaiskeskustelun kehittämistä. (Sirkkunen 2004, 10–11.) Tässä artikkelissa käsitellän Tampereella toimivaa Mansetorin verkkoportaalia³ ja yrityksiä koota paikallisia yhteisöjä yhteen, julkisiksi toimijoiksi verkkoon. Mansetorin tapauksessa verkkotoiminta on kuitenkin pohjautunut esimerkiksi kaupunginosayhdistysten toimintaan ja verkkosivuja ylläpitävien nettitiimien jäsenenä ovat olleet tamperelaiset asukkaat, joten osittain toiminnan taustalla on ollut jo olemassa olevia sosiaalisia verkostoja.

Niin todellisessa elämässä kuin verkossakin ihmisten välinen vuorovaikutus ta-
pahtuu sosiaalisten suhteiden kautta, ja informaatioyhteiskunnassa verkostojen
merkitys on kasvanut yhä merkittävämmäksi tekijäksi. Sosiaaliset verkostot ovat
myös yksi sosiaalisen pääoman muodostumisen osatekijä. Sosiaalisella pääomalla
tarkoitetaan ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita ja verkostoja, joiden muodostumi-
seen ja toimivuuteen vaikuttavat esimerkiksi yhteiset normit, säännöt, luottamus
ja vastavuoroisuus (ks. Coleman 1988; Putnam 1993; 2000). Usein verkostojen muo-
dostuminen liittyy vuorovaikutukseen, jonka kautta ihmiset tavoittelevat tiettyjä
päämääriä (Woolcock 2000).

Tässä artikkelissa käsittelen sosiaalisen pääoman viitekehyksessä kansalaisläh-
töistä verkko-osallistumista. Miten sosiaalinen pääoma ilmenee asukaslähtöisessä
toiminnassa? Miten uuden viestintätekniikan käyttö vaikuttaa paikallisiin, aktiivi-
sesti toimiviin yksilöihin ja yhteisöihin? Tarkastelen, miten ja millaisissa tilanteissa
kansalaiset käyttävät uutta viestintätekniikkaa esimerkiksi lähiympäristöönsä liit-
tyvien asioiden ja ongelmien käsittelyssä. Olen kiinnostunut siitä, voiko verkko-
välitteinen kansalaistoiminta vahvistaa tai luoda yhteisöjen sosiaalista pääomaa.

Artikkelini pohjautuu vuonna 2003–2004 käynnissä olleeseen Journalismin
tutkimusyksikön Civic innovations and digital applications -projektiin, jossa sel-
vitin Mansetorin käyttäjien eli paikallisten asukkaiden ja sidosryhmien – luot-
tamushenkilöt, viranhaltijat, elinkeinoelämän edustajat, toimittajat – sivuston
käyttötottumuksia sekä toiminnan sosiaalisia vaikutuksia erityisesti mukana ole-
vien asukkaiden kannalta. Aineistona on kaksi verkkokyselyä, joista toinen oli
suunnattu Mansetorin käyttäjille ja sivujen päivittäjille (”asukaskysely”) ja toinen
sidosryhmille. Verkkokyselyjen lisäksi haastattelin Mansetorin aktiivisia toimi-
joita. Käytän tässä tekstissä Mansetorin käyttäjille ja sivujen tekijöille suunna-
tun asukaskyselyn aineistoa sekä teemahaastatteluaineistoa. Käsittelen tekstissä
ensin sosiaalisen pääoman ja kansalaistoiminnan yhteyttä sekä yleisemmin että
Mansetorin kontekstissa. Sen jälkeen käyn läpi tutkimuskysymyksiä aineiston
pohjalta ja lopuksi kokoon yhteen tutkimuksen keskeisiä tuloksia. Käytän teks-
tissä paikoitellen haastattelusitaatteja, joissa H tarkoittaa haastateltavaa (esimer-
kiksi H1=haastateltava nro 1) ja T tutkijaa.

Sosiaalisen pääoman ja kansalaistoiminnan yhteys

Sosiaalisen pääoman käsite on viime aikoina yhä useammin esiintynyt tutki-
muskirjallisuudessa, mihin lienee vaikuttanut ainakin käsitteen monitahoisuus
ja yhtenevyys muihin pääoman lajeihin (erityisesti inhimilliseen pääomaan) ja
mahdollisuus soveltaa käsitettä eri tieteenaloilla (ks. Lin, Cook & Burt 2001). Lä-
hes aina sosiaalisen pääoman käsitteeseen liittyen mainitaan sen rajaamisen ja
mittaamisen vaikeus (Ruuskanen 2001; Hellsten 1998; Kajanoja 1998). Käsitteen
hahmottamista ja rajaamista vaikeuttaakin aiheesta kirjoitetun kirjallisuuden
runsas määrä ja erilaisten määritelmien kirjo⁴. Sosiaalinen pääoma voidaan näh-
dä ihmisten toimintaa tukevana voimavarana, joka voi vahvistaa kansalaisena
toimimisen edellytyksiä. Yhteisen toiminnan vahvistumisen kautta asukkaiden
sosiaalinen pääoma kasvaa.

Sosiaalisen pääoman tutkimuksessa voidaan nähdä selvästi kaksi suuntausta.
Usein toisella puolella nähdään muun muassa Robert Putnamin edustama sosiaali-
sen pääoman yhteisöllisempi tulkinta ja toisella taas esimerkiksi Pierre Bourdieun
käsitteistä sosiaalisesta pääomasta yksilön etuna (ks. Siisiäinen 2003). Itse kalli-
tun enemmän Robert Putnamin näkemyksen puolelle ja ajattelen sosiaalista pääomaa

kollektiivisen toiminnan voimavarana, vaikka tässä artikkelissa käsittelen verkkovälitteistä kansalaistoimintaa myös yksilön kannalta. Joka tapauksessa koen, että yksilöiden sosiaalisen pääoman vahvistuminen voi vaikuttaa myönteisesti koko yhteisön sosiaaliseen pääomaan.

Sosiaalinen pääoma liittyy tiiviisti kansalaisten kohtaamiin vaatimuksiin tai edellytyksiin nyky-yhteiskunnassa. Nykyään osallistuminen vaatii kansalaisilta yhä enemmän erilaisia taitoja, kuten kykyä keskustella, tehdä yhteistyötä ja hallita uuden informaatio- ja viestintätekniikan käyttö. Tällaisten kansalaisille tarpeellisten taitojen hallitseminen ja niiden hyödyntäminen voi kasvattaa kulttuurista ja sosiaalista toimintakykyä ja muodostaa siten yksilöiden sosiaalista pääomaa. Kansalaistaidot-käsite on lähellä Putnamin (2000, 19) esittelemää termiä kansalaishyve (civic virtue), jonka ymmärrän osallistumisessa tarvittaviksi taidoiksi ja osallistumisen edellytyksiksi. Kansalaishyveet esiintyvät voimakkaimmin tiheissä, vastaavuoroisuuteen perustuvissa sosiaalisissa suhteissa.

Robert Putnam on liittänyt sosiaalisen pääoman alueiden paikallishallinnon tarkasteluun ja on selvittänyt tunnetussa tutkimuksessaan Italian eri alueiden paikallishallinnon toimintakykyä (ks. Putnam 1993). Putnam on todennut paikallishallinnon toimivan tehokkaimmin sellaisilla alueilla, joilla ihmiset ovat aktiivisia ja vuorovaikutuksessa keskenään, ja silloin alueilla esiintyy myös vahvaa sosiaalista pääomaa (emt.; Helliwell & Putnam 1995, 304). Tiheät vuorovaikutusverkostot edesauttavat yhteisöjen toimintaa yhteiseksi hyväksi, kun taas vertikaaliset verkostot eivät kannusta yhteistyöhön tai ylläpidä sosiaalista luottamusta.

Putnamin (1993, 87–91) mukaan kansalaisuudelle tyypilliset piirteet kansalaisyhteiskunnassa liittyvät aktiiviseen osallistumiseen julkisiin asioihin ja niiden käsittelyyn. Horisontaaliset vuorovaikutuksen ja yhteistyön suhdeverkostot (kuten asukasyhdistykset, urheiluseurat) ovat tyypillisiä kansalaisyhteisölle, jossa aktiiviset ihmiset auttavat ja kunnioittavat toisiaan sekä myös luottavat toisiinsa. Järjestötoiminnan elävyyden onkin yksi sosiaalisuuden mittari.

James Coleman puolestaan määrittelee sosiaalisen pääoman enemmän suoraan ihmisten välisten suhteiden ja verkostojen kautta. Fyysisen ja inhimillisen pääoman lajien ohella sosiaalinen pääoma mahdollistaa tuottavaa toimintaa. Esimerkiksi ryhmä, jonka jäsenet luottavat toisiinsa, kykenee saavuttamaan paljon enemmän kuin ryhmä, jossa luottamusta ei esiinny. (Coleman 1988, 100–101.) Sosiaalinen pääoma merkitsee Colemanille resurssia, joka on joko toimijan käytössä tai itse toiminnan resurssi (Hellsten 1998, 29–30).

Vielä laajemman näkökulman sosiaaliseen pääomaan avaavat Carmen Sirianni ja Lewis Friedland (2001). He ovat ottaneet käyttöön käsitteen kansalaisinnovatiivisuus, jolla he tarkoittavat kansalaisten toimintakyvyn ja yhteisöjen osallistumisvalmiuksien ja -taitojen parantamiseen ja siten myös demokratian edistämiseen liittyvää toimintaa. Kansalaisinnovatiivisuus tai -kekseliäisyys pohjautuu kansalaisten tai järjestöjen kehittämistyölle, ja se voi vahvistaa ihmisten toimintakykyä ja auttaa paikallisten ongelmien ratkaisemisessa. Kansalaisinnovatiivisuuteen liittyy tiiviisti myös yhteistyö eri toimijoiden, esimerkiksi hallinnon kanssa. Usein tällainen kehitysprosessi käynnistyykin hallinnon aloitteesta tai ainakin vaatii hallinnon tukea. (Sirianni & Friedland 2001, 13–14.)

Sirianni ja Friedland (2001) näkevät kansalaiskekseliäisyyden erityisesti sosiaalisen oppimisen kannalta. Jos kansalaisten innovatiivisuutta katsotaan pitkäkestoisena oppimisprosessina, voidaan tarkastella kansalaisten, yhteisöjen organisaattoreiden ja asiantuntijoiden toimintaa ongelmien parissa. Tällöin voidaan kiinnittää huomiota myös muuttuneisiin poliittisiin ja organisatorisiin konteksteihin ja selvittää miten ne vaikuttavat toimijoiden valintoihin ja ratkaisuihin. Osallistuminen

johtaakin oppimiseen (vrt. Kotilainen 2004), sillä osallistuessaan ihmiset kasvattavat tietoisuutta poliittisesta järjestelmästä, omista toimintamahdollisuuksista ja -kyvystä sekä laajentavat näkökulmaa yhteisen hyvän havaitsemiseksi. (Sirianni & Friedland 2001, 23.)

Mansetorin toimintaan sosiaalisen pääoman käsitteen kytkevät paikalliset yhteisöt ja niissä ilmenevät sosiaaliset verkostot. Toiminnan lähtökohtia on ollut pyrkiä kehittämään erilaisten paikallisten yhteisöjen toimintaa ja niissä syntyvää yhteisöllisyyttä. Yhtenä tavoitteena Mansetorin verkkosivustoa perustettaessa oli luoda sellaisia toimintamalleja ja teknisiä sovelluksia, joilla voitaisiin edistää kansalaisviestintää ja -keskustelua (Sirkkunen 2004, 13). Toiminta perustuu kansalais-toimijoiden yhteistyöhön, joten vastuun verkkojulkaisemisesta ja siihen liittyvästä toiminnasta kantavat paikalliset asukkaat ja yhteisöt. Mansetorilla verkon kehittämisen kohteena ovat siis yhdeltä osalta olleet yhdessä toimivat, sosiaalisia verkostoja muodostavat ihmiset. Toiseksi, Mansetorilla on pyritty erilaisten teknisten verkkotyökalujen kehittämiseen. Mansetoriin liittyvissä hankkeissa yhteisöllisyys on ymmärretty erityisesti yhdessä tekemiseksi, yhteishengen muodostumiseksi ja ihmisten välille syntyviksi sekä kiinteiksi että heikoiksi verkostoiksi. Sosiaalisen pääoman vahvistamiseen vaikuttavien tekijöiden tarkastelun kautta koetankin selvittää onko Mansetori toiminnallaan onnistunut parantamaan tai tukemaan paikallisten aktiivisten ihmisten toimintakykyä ja kans(s)alaisena toimimista.

Aineistona Mansetorin käyttäjät ja tekijät

Mansetorin verkkosivusto perustettiin vuonna 1998 ja sivusto koostuu kolmesta osasta: kaupunginosien kotisivuista Manseyhteisöistä, kansalaisten verkkolehdestä Mansemediasta, jossa paikalliset asukkaat toimivat kaupunginosakirjeenvaihtajina sekä kansalaiskeskustelun areenasta Mansefoorumista. Sivustoa ylläpitää Journalismin tutkimusyksikkö yhdessä paikallisten asukkaiden ja Tampereen kaupungin kanssa.⁵ Mansetorin lähtökohdat kytkeytyvät vahvasti paikallisjournalismiin ja -julkisuuteen sekä kansalaisviestintään. Toiminnassa on pyritty tuomaan esiin kansalaisnäkökulmaa ja kehittämään keskustelevaa paikallisjournalismia, jonka tuottajina toimisivat kaupunkilaiset itse. Paikallisille kansalaisryhmille haluttiin Mansetorilla luoda mahdollisuuksia nostaa tärkeinä pitämiään asioita esiin verkon välityksellä.

Sosiaalisen pääoman muodostumisessa suuri merkitys on kommunikaatiolla ja vuorovaikutuksella, mutta myös julkisuudella ja medialla on oma osansa. Kielteisen esimerkin median vaikutuksista on nostanut esiin Robert Putnam, joka on esittänyt television vaikuttavan sosiaaliseen pääomaan negatiivisesti. Putnam (2000, 283) on väittänyt lisääntyneen ”elektronisen viihteen ” ja erityisesti television aiheuttaneen Amerikassa kansalaisosallistumisen – ja samoin sosiaalisen pääoman – vähenemistä ihmisten jäädessä mieluummin kotisohvilleen yhteisiin asioihin vaikuttamisen sijaan. Median ja julkisuuden rooli voidaan nähdä myös käänteisesti, sillä uusi viestintä- ja informaatioteknologia on tuonut ihmisille mahdollisuuksia luoda itse julkisuutta ja mediasisältöjä. Esimerkiksi verkkopäiväkirjat eli blogit yleistyvät kovaa vauhtia ja niiden merkitys on ollut suuri jo esimerkiksi Aasian tsunamin uutisoinnissa⁶. Julkisuuden avulla eri paikallisryhmät voivat vahvistaa identiteettiään tuodessaan asiaansa esiin esimerkiksi verkon kautta ja haastaa samalla valtamedian tapaa tuottaa sisältöjä. Yhdessä julkisuudessa toimiminen voi vahvistaa ryhmän sosiaalista pääomaa ja tehdä sen entistä tiiviimmäksi. Esimerkiksi Tampereella Koskenniskan siltakiistan ympärille muotoutui aktiivinen

kansanliike, joka käytti erityisesti Internetiä julkisuuden tavoittelussa pyrkiessään estämään sillan rakentamisen.

Mansetorin kaltaisessa kansalaisverkkohankkeessa sosiaalista pääomaa voi muodostua erityisesti asukkaiden välisissä verkostoissa, heidän aktiivisessa toiminnassaan ja osallistumisessaan, kuten asukkaiden kiinnostuksesta paikallisiin asioihin, omien näkökantojen uudelleen määrittelyssä ja pohtimisessa tai rohkeudessa toimia julkisesti yksin tai yhdessä muiden kanssa. Lähdinkin selvittämään sosiaalista pääomaa sen osatekijöiden pohjalta, joita olivat 1) vuorovaikutus (toiminnan käytännöt, luottamus, normit, vastavuoroisuus, tiedon jakaminen), 2) sosiaaliset verkostot (sosiaalisten suhteiden määrä, laatu, yhteydenpidon tavat, asuinalueen merkitys verkostojen rakentumisessa) ja 3) kansalaistaidot (esim. tietotekniset taidot, vuorovaikutustaidot, valmiudet tulkita mediatekstejä kriittisesti).

Keräsin aineiston lomakekyselyllä loka-marraskuussa 2003 sekä teemahaastatteluilla, jotka tein helmi-maaliskuussa 2004. Kyselyn kohderyhmä muodostettiin Mansetorilla toimivien asukkaiden, kuten kaupunginosien yhteyshenkilöiden avulla sellaisista ihmisistä, jotka olivat jollakin tapaa mukana kaupunginosien toiminnassa tai tunsivat Mansetorin jo entuudestaan. Kaupunginosien yhteyshenkilöiden ja paikallisten asukkaiden lisäksi kysely lähetettiin Mansetorin koulutuksiin osallistuneille, Mansemedian kaupunginosakirjeenvaihtajille sekä niille Mansefoorumin nettitiimin listalla oleville henkilöille, jotka olivat olleet mukana toiminnassa viime vuosina. Kohteena oli siis aktiivisesti Internetiä käyttävä joukko paikallisia asukkaita, jotka olivat kiinnostuneita uuden viestintätekniikan käytöstä osallistumisessa. Tämä vaikeutti kyselyn tulosten vertaamista muuhun tietoyhteiskuntatutkimukseen, sillä tutkimukseni kohteeksi valikoituneet, tietyt, aktiivisesti nettiä käyttävät henkilöt eivät täysin vastanneet keskiarvoa suomalaista netin käyttäjää (vrt. Lehtonen 2004; Nurmela ym. 2002).

Lomake lähetettiin 153 henkilölle, joista 73 vastasi siihen. Vastausprosentiksi muodostui 48 %. Vastausten määrä kattaa kuitenkin Mansetorin käyttäjä- ja toimijapohjan hyvin, sillä aktiivisten sivujen ylläpitäjien joukko on todellisuudessa suhteellisen pieni. Asukaskyselyllä haluttiin selvittää Mansetorin käyttäjien tietoteknisiä valmiuksia ja verrata niitä muuhun kotimaiseen tietoyhteiskuntaa käsittelevään tutkimukseen. Kartoittamalla vastaajien sosiaalisia suhteita koetettiin selvittää, millaisia verkostoja Mansetoriin liittyy ja miten aktiivisesti ihmiset ovat vuorovaikutuksessa asuinalueellaan. Kyselyssä kartoitettiin myös Mansetorin verkkosivuston käyttöä ja Mansetorin merkitystä kansalaislähtöisessä osallistumisessa.

Osa kysymyksistä suunnattiin Mansetorin toimintaan osallistuville kaupunkilaisille ja näissä kysymyksissä käsiteltiin vastaajan omaa toimintaa Mansetorilla ja toiminnan vaikutuksia sekä vastaajalle henkilökohtaisesti että hänen edustamalleen yhteisölle. Lisäksi kyselyyn sisältyi kysymyksiä paikallisten tiedotusvälineiden käytöstä, aktiivisuudesta erilaisissa järjestöissä tai tapahtumiin osallistumisessa sekä yleisemmin osallistumisen merkityksestä.

Teemahaastatteluilla halusin nostaa esiin muutamia asukaskyselyssä käsiteltyjä teemoja ja käydä syvällisemmin läpi aineistosta nousseita tuloksia Mansetorin toimijoiden kanssa. Haastateltavat valitsin kyselyyn vastanneiden Mansetorin tekijöiden joukosta niin, että jokaisesta osiosta (Yhteisöt, Foorumi, Media) haastattelin toimintaan osallistuvia kaupunkilaisia. Haastateltavia oli yhteensä seitsemän, joista kaksi miestä ja viisi naista. He kaikki olivat osallistuneet Mansetorin toimintaan vähintään vuoden verran ja asuneet nykyisellä asuinalueellaan suhteellisen kauan. Suurin osa haastateltavista oli keski-ikäisiä, mutta mukana oli myös nuorempia sekä vanhempia henkilöitä.

Netti paikallisyhteisöjen käytössä

Netin käyttö on tyypillisesti erilaisissa yhteisöprojekteissa liittynyt asuinaluetta koskevan julkisuuden kasvattamiseen (Hollander ym. 2002, 23). Myös Mansetorilla verkkosivujen ylläpitämisen intressi on kytkeytynyt vahvasti omaan alueeseen liittyvän julkisuuden tavoittelemiseen. Mansetorin sivuston käyttö keskittyy suurimmaksi osaksi kaupunginosasivuihin, joiden avulla asuinalueet ovatkin onnistuneet saavuttamaan julkisuutta. Kaupunginosasivut⁷ tuovat käyttäjille esimerkiksi mahdollisuuden seurata oman asuinalueensa ajankohtaisia asioita, lukea alueen historiasta, selvittää tämänhetkisiä palveluja tai käydä verkkokirpputorilla tai keskustelupalstalla. Asukkaille sivut merkitsevät paikkaa, johon on keskitetysti kerätty omaa asuinaluetta koskevaa tietoa, ja jotka voivat toimia alueellisen identiteetin vahvistajana. Vaikka kaupunginosasivut ovat selvästi suosituimpia ja tunnetuimpia Mansetorin sivuista, käytetään niitä kuitenkin suhteellisen harvoin. 35 % kyselyyn vastanneista käy kaupunginosansa kotisivuilla viikoittain, 25 % kuukausittain ja 27 % harvemmin. 7 prosenttia vastaajista ei käy sivuilla koskaan, mihin vaikuttaa osittain se, että kaikkien kyselyyn vastanneiden asukkaiden kaupunginosilla ei ole omia kotisivuja, vaan alueita koskevia uutisia voidaan tuoda esiin Mansemedian kaupunginosapalstoilla.

Mansetorin muut osiot, Mansefoorumi ja Mansemedia⁸ eivät kyselyn perusteella olleet yhtä suosittuja tai tunnettuja kuin kaupunginosien kotisivut. Mansemedian käyttö tosin seuraili kaupunginosasivujen käyttöä, sillä Median jutut liittyvät myös asuinalueisiin ja sivuilla on käytössä sama aluekohtainen jako kuin kaupunginosasivuilla. Mansefoorumin erilaisista osallistumista tukemaan suunnitelluista palveluista ja välineistä ei ollut muodostunut sivuston käyttäjille tarpeellisia. Osallistumisvälineiden käyttämättömyys henkii siitä, että kaupunkilaiset kokevat muut osallistumisen väylät ja tavat toimivammiksi, tutummiksi ja tehokkaammiksi kuin osallistumisen verkon kautta. Tietokone ja Internet ovat osallistumisen ja vaikuttamisen välineinä vielä suhteellisen uusia asioita, eikä verkkoon ole vakiintunut toimivia ja yleisesti hyväksytyjä tai tiedostettuja käyttäytymisen malleja (esim. Peltola 2003, 57).

Yhtenä syynä Mansetorin tarjoamien verkon osallistumisvälineiden vähäiselle käytölle on se, että sivuston käyttäjistä suurin osa pitää yhä henkilökohtaista vuorovaikutusta toimivampana osallistumisen tapana. Vastaajista 82 % välittää viestinsä päättäjille sellaisten ihmisten kautta, jotka osallistuvat julkiseen keskusteluun, kun taas esimerkiksi vain 40 % käyttää kaupungin keskustelupalstaa oman mielipiteen esittämiseen. Todellisen vuorovaikutustilanteen vahvuutena onkin tietoisuus viestin saamisesta perille tai edes eteenpäin, kun taas virkamies-ten vastauksia sähköpostitse lähetettyihin viesteihin saattaa joutua odottamaan viikkoja tai jopa kuukausia. Vaikka verkkokeskustelua pidetään tärkeänä, ei sitä tai muita verkon tarjoamia vuorovaikutuksen välineitä hyödyntänyt kyselyyn vastanneista asukkaista kuin pieni osa. Kaikesta huolimatta osallistumisen verkkovälineiden kehittäminen koettiin tarpeelliseksi.

Mansetorilla erilaisten kansalaisinnovaatioiden kehittämisen sysäyksenä on ollut halu luoda jotakin uutta yhteistyössä näiden uusien toimintamallien tai sovellusten todellisten käyttäjien eli asukkaiden kanssa. Tällaisen kansalaiskekseliäisyyden hyödyntäminen on ollut valtamedialle vierasta, kun taas kansalaislähtöisen verkko-osallistumisen lähtökohtiin se kuuluu luonnollisena osana.

Esimerkiksi Mansemedia perustuu uudentilaiselle toimintakonseptille, jossa paikalliset asukkaat ryhtyivät toimittajiksi ja alkoivat tuottaa itsenäisesti juttuja verkkoon (ks. Martikainen 2004).

Mansefoorumilla kansalaistoimintaa tukevia innovaatioita ovat olleet esimerkiksi osallistumistietoutta tarjoava Osallistujan opas, Kestävän kehityksen vaalikone tai mahdollisuus muokata aloitteita Mansetorin aloitesivuilla. Idea aloitesivujen kehittämiseen lähti tarpeesta saada verkon kautta väylä aloitteiden lähettämiseen ja niiden käsittelyn seuraamiselle. Kestävän kehityksen vaalikone toteutettiin vuoden 2000 kunnallisvaaleihin, kun Tampere-foorumi⁹ halusi nostaa esiin ehdokkaiden kantoja kestävän kehityksen teemaan liittyviin kysymyksiin. Poliitikkojen suhtautuminen vaalikoneeseen oli melko kriittistä, sillä he kokivat sen mahdollistavan osallistumisen vain niille, jotka pääsevät verkkoon. Negatiivinen suhtautuminen saattoi ilmentää sitä, että valtuutetut eivät vielä osanneet mieltää vaalikonetta kaupunkilaisten vaikuttamispyrkimysten osaksi. (Lassy 2002, 192.) Sen sijaan haastattelemani Mansetorin toimijat pitävät vaalikonetta tärkeänä ja merkityksellisenä osallistumispalveluna sen käytön vähäisyydestä huolimatta.

Verkon osallistumispalvelujen merkitys näyttääkin olevan ajoittaista ja liittyvän tiettyihin tilanteisiin tai toimijoihin, jotka kokevat ne kulloinkin tarpeellisiksi. Sekä haastattelujen että kyselyn tulosten perusteella on kuitenkin selvää, että asukkaat kaipaavat interaktiivisuutta ja vuoropuhelun mahdollisuuksia kaupunkilaisten ja hallinnon välille, vaikka eivät itse henkilökohtaisesti niitä juuri tällä hetkellä hyödyntäisikään. Ongelmana onkin käsillä olevien osallistumisen välineiden ja tilaisuuksien tarjontaa enemmän oman osallistumisen vaikuttavuus tai ihmisten saaminen mukaan aktiiviseen toimintaan myös laajemmin. Osallistumiseen näyttääkin liittyvän osittain myös vapaamatkustajuuteen ihmisten tuudittautuessa ajatukseen siitä, että muut aktiiviset kansalaiset "huolehtivat" osallistumisesta.

Mansetorin käyttäjille sivuston keskustelupalsta on ollut suhteellisen merkityksellinen. Huolimatta useista projektin suunnalta lähteneistä yrityksistä, verkkokeskustelu on pysynyt hiljaisena. Parhaiten keskustelu on lähtenyt käyntiin kaupunginosien kotisivujen omilla keskustelupalstoilla, joilla asukkaat ovat vaihtaneet ajatuksia arkielämän "pienistä" asioista, kuten puutarhanhoidosta, lastenvahdin tarpeesta tai pankkiautomaatin saamisesta alueelle. Kaupunginosien keskustelupalstan kevyemmät aiheet ovat onnistuneet luomaan otollisemman paikan keskustelulle kuin Mansefoorumin osiossa sijaitseva laajempi keskustelupalsta ehkä osin hieman hankaline aiheineen: sosiaalipalvelut, demokratia ja kestävä kehitys esimerkkeinä (ks. Hokka ym. 2004). Laajempi kuntalaiskeskustelu kannattaisikin kytkeä esimerkiksi konkreettisiin kaavoitushankkeisiin, jotta teemat olisivat helpommin hahmotettavissa ja keskustelu pysyisi koossa.

H1: Musta tuntuu, että ihmiset haluaisi, että siellä olisi enemmän sitä päättäjien ja virkamiesten kanssa sellaista keskustelua. Mää en sitten tiedä mikä voisi olla sellainen väline, jolla saatais tonne päättäjien ja virkamiesten puolelle viestiä menemään. Tavallaan siis ihmiset jotka kävis meidän sivuilla, näkis että siä on. En tiedä pitäiskö aatella joitain lyhyitä haastatteluja vai oisko se keskustelupalsta semmonen, mutta miten sen saisi sitten toimimaan. Mutta varmasti sellaista interaktiivisempaa. Yleensä se on aina se osallistuminen vähän sellaista, että yleensä ihmiset on innokkaita osallistuun, mutta sit jos se ei johda tavallaan mihinkään, niin...

T: Niin se lopahtaa?

H1: Niin.

H3: [...] Jos siinä tavallaan ne ihmiset saatais vielä kommentoimaan niin se ois vähän niinku vuorovaikutteista, että se on nyt vähän niinku että yks juttu ja jos ei kukaan sano mitään. Meidän pitäisi saada ne ihmiset sitten niinku mukaan,

että sanoo että ihan hyvä juttu ja mää oon samaa mieltä tai oon eri mieltä [...] Siihen pitäisi keksiä joku muu, että saisi tosiaan ne ihmiset tarttuun siihen vastaamiseen.

Internetin ja alueiden omien kotisivujen rooli paikallisyhteisöille liittyy siis paljolti mahdollisuuteen tuoda verkossa esiin niitä asioita, jotka asukkaat itse kokevat tärkeiksi. Asukaslähtöinen verkkojulkisuus koetaan vaihtoehtoiseksi kanavaksi tuoda esiin asuinaluetta ja saada nostettua keskusteluun – tai ainakin julkisuuteen – teemoja ja kysymyksiä, jotka usein jäävät helposti valtamedian huomion ulkopuolelle (Coleman 1999; Hollander ym. 2002, 24). Asukaslähtöisessä julkisuudessa ihmiset voivat kirjoittaa tekstinsä ilman siihen puuttuvia välikäsiä, kuten toimittajia (Coleman 1999). Netin keskustelupalstat tarjoavat ihmisille mahdollisuuden saada viestinsä julkisuuteen suoraan, mutta verkkokeskustelujen ongelmina ovat usein keskustelun hiljaisuus tai sen alhainen taso (Pietilä 2001; Tsaliki 2002), verkkokeskustelun vieraus (Ridell 2000) tai kommenttien esittäminen mieluummin nimimerkin suojista kuin reilusti omalla nimellä (Harju 2001, 58).

Sosiaalisen pääoman osatekijät I: Vuorovaikutus ja julkaisutoiminnan käytännöt

Tarkastelen Mansetorilla sosiaalisen pääoman muotoutumista asukkaiden toiminnassa sen eri osatekijöiden kautta. Osatekijöihin sisältyvät esimerkiksi vuorovaikutuskäytännöt (yhteistyö, luottamus, säännöt, normit) sekä sosiaaliset verkostot ja niiden muodostuminen. Kolmanneksi osatekijäksi nostan kansalaistaidot ja niiden kehittymisen, sillä esimerkiksi Putnamin (1993) mukaan sosiaalinen pääoma on suurta sellaisissa yhteiskunnissa, joissa asukkaat toimivat ja seuraavat yhteiskunnallisia asioita aktiivisesti.

Mansetorin lippulaivaksi muodostuneet kaupunginosasivut tarjoavat siis asukkaille vapaat kädet tuottaa sekä itsenäisesti että yhteistyössä muiden sivujen päivittäjien kanssa sisältöä verkkoon. Mansetorilla kaupunginosasivujen ylläpidosta vastaavat alueittaiset nettitiimit, joiden toiminta on yksilöllistä ja tapahtuu joustavasti tiimin jäsenille parhaiten sopivimmalla tavalla. Tiimit koostuvat parista henkilöstä useamman ihmisen ryhmiin, joissa kullakin henkilöllä voi olla oma vastuualueensa, kuten kaupunginosakohtaisen yritysrekisterin ylläpito tai alueen historian kokoaminen sivuille. Lähes aina kaupunginosasivujen vastuullisena taustatahona toimii alueen asukasyhdistys. Alueellisten nettitiimien tukena toimii koko Mansetorin kattava nettitiimi, joka kuukausittaisissa kokouksissaan käsittelee erilaisia ajankohtaisia asioita ja kysymyksiä. Internetin tai sähköpostin sijaan nettitiimien yhteydenpito tapahtuu useimmiten kasvokkaistapaamisissa ja puhelimen välityksellä. Yhteiset kokoukset koetaan tarpeellisiksi sekä sosiaalisen kanssakäymisen että ideoiden vaihtamisen ja vertaistuen tai -palutteen saamisen vuoksi.

H1: On ne [nettitiimin kokoukset] mun mielestä ollut hyödyllisiä ja tottakai sekin on tärkeätä, että näkee ihmisiä. Jotenkin kun verkossa tekee niin tuntuu jotenkin abstraktilta niinku. Tuntuu, että on tärkeätä että kuuluu johonkin porukkaan ja näkee niitä ihmisiä ja vaihtaa mielipiteitä vaikkei välttämättä edes niistä jutuista vaan vaikka mistä vaan.

Asukkaat päivittävät kyselyn mukaan Mansetorin sivuja pääosin kuukausittain (44 %), mutta pieni osa tekijöistä päivittää sivuja jopa viikoittain (14 %). Uutta sisältöä tai uusia juttujen aiheita ideoidaan harvakseltaan, lähinnä kuukausittain

tai harvemmin. Sivujen tekijöillä on toiminnassaan vapaat kädet ja he voivat itse valita juttujensa aiheet, eikä tekstejä pääsääntöisesti lähetetä muille tarkastettaviksi ja editoitaviksi ennen julkaisua. Asukastoimijoiden valmiuksista kirjoittaa ja päivittää sivuja itsenäisesti kertoo myös se, että he eivät koe tarvitsevansa sivujen ylläpitoon liittyvissä asioissa Mansetorin koordinaattorin apua. Kyselyyn vastanneista yli puolet eli 53 % tarvitsee projektin koordinaattorilta tai tekniseltä tuelta apua harvemmin kuin kuukausittain ja 32 % ei koskaan. Vaikka apua siis pyydetään harvoin, toimijat kuitenkin kokevat toimintaansa tukevan ja koordinoivan tahon olemassa olon tärkeäksi.

Vaikka Mansetorin yhtenä vahvuutena voidaan pitää julkaisijoiden itsenäisyyttä ja vapautta, se voi myös olla yhtenä syynä harvoin tapahtuvaan julkaisemiseen. Itsenäinen toiminta saattaa tahattomasti antaa viitteitä siitä, että toimintaan ei edellytetä sitoutumista. Tietty sitoutuminen on kuitenkin koko projektin pohjana, sillä esimerkiksi kaupunginosan kotisivujen perustajaksi hyväksytään vain useamman asukkaan ryhmä tai muu yhteisö eikä yksittäistä asukasta. Nettitiimien toimintavapaus tosin ilmenee paikoitellen vanhentuneina ja päivittämättä jääneinä sivuina, sillä sivujen tekemisen käytännöt vaihtelevat alueittain ja tiimeittäin. Koko Mansetorin kattavan, yhtenäisen julkaisemisen käytännön puuttuminen saattaa joissain tapauksissa johtaa tällaiseen "laiskaan" julkaisemiseen, mutta asioilla on kuitenkin aina kaksi puolta, sillä kaupunginosat saattaisivat kokea liian tiukan toimintamallin vapaaehtoistyöhön nähden turhan vaativaksi ja sitovaksi.

Colemanin (1988) mukaan sosiaalinen pääoma voi ilmetä velvollisuuksina tai odotuksina eli vastavuoroisuutena. Mansetorilla nämä sosiaalisen pääoman piirteet eivät kuitenkaan nousseet hallitseviksi, sillä kyselyn mukaan sivujen tekijät eivät pääosin koe toimintaa velvollisuudeksi (55 % vastaajista ei kokenut sivujen tekoa velvollisuudeksi, 18 % ei osannut sanoa, 26 % tunsu sen velvollisuudeksi). Toiminnassa mukana olevat ovat sitoutuneet sivujen ylläpitämiseen, mutta täysin vapaaehtois pohjalta. Siten velvollisuuksia tai vastavuoroisuuden odotuksia ei itse projektin taholta toiminnassa periaatteessa pitäisi päästä syntymään, mutta muutamit haastateltavat tosin totesivat omatuntonsa kolkuttavan, jos sivujen päivitys on viivästynyt.

Nettitiimit ja toimijoiden väliset yhteydet toimivat Mansetorilla horisontaalisina verkostoina, joita voidaan pitää merkinä kansalaisten laajasta osallistumisesta (Putnam 1993; 2000). Laajat sosiaaliset verkostot eri toimijoiden välillä luovat myös paremman lähtökohdan ja ympäristön avoimen julkisen keskustelun käymiselle, joka on yksi Mansetorin toiminnan perusajatuksia. Tällainen julkisuustila on saavutettu, vaikka osa sivuston asukas- ja sidosryhmäkäyttäjistä kokeekin Mansetorin suhteellisen pienen ryhmän puuhasteluksi (asukkaista 77 %, sidosryhmistä 79 %). Mansetori nähdään kuitenkin kaikille avoimena tilana, jossa kuka tahansa voi nostaa esiin asioita, jotka ovat jääneet valtamedialta huomioimatta, mutta joista olisi tärkeää herättää keskustelua (tätä mieltä asukkaista 60 %, sidosryhmistä 82 %).

Mansetorista on muodostunut sitä tekeville asukkaille vaihtoehtoinen media ja tiedotuskanava. Juttujen aiheet tulevat pääosin sivujen ylläpitäjiltä, mutta he saavat ajoittain ehdotuksia myös paikallisilta yhdistyksiltä ja järjestöiltä. Sivusto on tarjonnut asukkaille mahdollisuuden itsenäiseen ja vapaaseen julkaisemiseen, mikä on vahvistanut luottamusta projektin tutkijoiden ja asukkaiden välillä.

H7: Se on ollut kumminkin siis jonkinlainen sellanen väline, jossa on omalla kontrollilla saanu mieleisensä tiedon julkisuuteen.

Sosiaalisen pääoman osatekijät II: Vapaaehtoistyö synnyttää uusia, mutta löyhiä verkostoja

Sosiaaliset normit ja verkostot, kasvavat ja lisääntyvät käytössä, mutta vähenevät silloin kun niitä ei hyödynnetä. Sosiaalista pääomaa syntyykin sosiaalisen aktiivisuuden oheistuotteena, mikä erottaa sen muista pääoman lajeista. Verkostot parantavat ihmisten välistä luottamusta, kommunikointia ja informaatiokanavien toimintaa, ja tiivis sosiaalinen rakenne edistää toimivan yhteistyön ja luottamuksen syntymistä sosiaalisen ryhmän jäsenten välillä. Ja edelleen, mitä suurempi luottamuksen taso yhteisössä on, sitä todennäköisempää on yhteistyöhön ryhtyminen. Luottamus lisää yhteistyötä ja yhteistyö edelleen luottamusta. Tätä Putnam kutsuu hyväksi kehäksi. Huolimatta vertikaalisten verkostojen tiheydestä ja tiiviydestä, ne eivät voi ylläpitää sosiaalista luottamusta ja yhteistyötä samalla tavoin kuin horisontaaliset sidokset. (Putnam 1993, 170-174.)

Mansetori on toteuttanut onnistuneesti verkostoitumisajatusta toiminnassaan, ja sivuja ylläpitävät asukkaat toimivat yhteistyössä niin oman alueensa asukkaiden, muiden alueiden asukkaiden, Mansetorin koordinaattorin ja teknisen henkilökunnan (aiemmin myös projektin tutkijoiden), kaupungin virkamiesten ja luottamushenkilöiden kuin myös yhdistysten ja seurojen kanssa. Kyselyyn vastanneista asukkaista 90 % onkin tutustunut toiminnassa uusiin ihmisiin. Toiminta on laajentanut paitsi eri alueiden asukkaiden välisiä verkostoja, myös asuinalueiden sisäisiä verkostoja. Yli puolet vastaajista, 52 %, kertoo tutustuneensa toiminnassa 1–5 uuteen ihmiseen. 20 % on tutustunut 6–10 uuteen henkilöön.

Mansetorin sivujen tekijät pitävät yhteyttä oman nettitiimin muiden jäsenten tai muiden sivujen päivittäjien (Mansemedian kaupunginosakirjeenvaihtajien) kanssa sivujen tekemisen ulkopuolella useimmiten kuukausittain (32 %). 16 % vastaajista ei pidä yhteyttä muihin sivujen tekijöihin muissa kuin Mansetoriin liittyvissä asioissa. Suurimmalla osalla yhteydenpito ei kuitenkaan rajoitu vain sivujen tekemiseen liittyviin asioihin ja toimijoiden välille on syntynyt myös todellisia ystävyysuhteita.

H1: Mä olin siellä [nettitiimin jäsenellä] just saunassa. Me ollaan ihan ystävystytty kyllä sillai tätä kautta, että mää sanon xx mun ottovaariksi kun mun on molemmat papat kuollut, että xx on mun varapappa. [...] Että kyllä se on mulle henkilökohtaisesti tärkeätä, että on tutustunut uusiin ihmisiin. Se on ollut mukavaa, että on ollut eri-ikäisiä, jotenkin tosi hauskaa ja piristävää olla eri-ikäisten kans.

Mansetorin eri nettitiimit pitävät yhteyttä toisiinsa lähinnä harvakseltaan (harvemmin kuin kuukausittain, 53 %). Kuukausittain muihin tiimeihin on yhteydessä noin viidennes (19 %) nettitiimeistä, mutta tasan neljännes toimijoista ei pidä yhteyttä muihin nettitiimeihin koskaan. Mansetori on osaltaan onnistunut synnyttämään sosiaalisia verkostoja eri alueiden ja järjestöjen välille, mikä ei ehkä olisi ilman tällaista kaupunginosia yhteen saattavaa tahoja muuten välttämättä tapahtunut. Mansetori on muun muassa järjestänyt keskusteluseroja yhteistyössä esimerkiksi Tampere-foorumin, Maan ystävien, Tampereen kaupungin, työväenopiston ja evankelis-luterilaisen seurakunnan yhteiskunnallisen työn kanssa.

Mansetorin toimijoiden välisille sosiaalisille suhteille on ominaista niiden horisontaalisuus sekä koostuminen enimmäkseen heikoista, mutta osittain myös vahvoista siteistä. Heikot siteet toimivat Mansetorin toimintaa laajentavana tekijänä, sillä ne ovat tyypillisiä tuttavien välisille suhteille. Heikot siteet luovat pääsyn tuttavien välisiin verkostoihin ja mahdollistavat siten yhteistyön monien eri toimijoiden kanssa (ks. Granovetter 1985, 105–106). Heikkojen siteiden vahvuutena

on informaation tehokkaampi levittäminen, kun verkostoihin otetaan mukaan toisille entuudestaan vieraita ihmisiä. Vahvoista siteistä koostuvat ystäväpiirit usein jäävät paitsi uudesta tiedosta, koska vuorovaikutus on keskittynyt vahvasti vain ryhmän jäsenten välille. Sosiaalista pääomaa vahvistavia vahvoja siteitä Mansetorilla on erityisesti alueellaan kauan asuneilla ihmisillä, jotka ovat sitoutuneita asuinpaikkaansa ja joiden tuttavuussuhteista suuri osa syntyy siellä. Heillä on myös halua edistää oman asuinalueensa asioita. Pienten toimijaryhmien yhtenäisyys ei kuitenkaan sulje pois yhteyksien luomista muihin ryhmiin ja verkostoihin, sillä ideat leviävät ryhmien välisten yhteyksien ja ryhmiä yhdistävän välineen välityksellä (Granovetter 1985). Granovetterin mukaan molempien, sekä heikkojen että vahvojen sidosten esiintyminen verkostoissa estää vain omaa etuaan ajavien ryhmien muodostumista.

Paikkasitoutuneisuus ilmenee usein siten, että ihmiset identifioituvat asuinalueeseensa ja yhteenkuuluvuus muiden asukkaiden kanssa lisääntyy. Paikkaan liittyvä yhteenkuuluvuuden tunne ei välttämättä saa aikaan sosiaalista sitoutuneisuutta, sillä asuinpaikan merkitys voi vaihdella ihmisillä elämäntilanteen mukaan. Yhteisyyden kokeminen ei siis liity tiukasti fyysiseen asuinpaikkaan, vaan siihen vaikuttavat myös ikä, elämänvaihe, harrastukset tai maailmankuva. (Sassi 2004, 37.) Tämä näkyy myös Mansetorin aktiivien haastatteluissa, sillä kaupunginosasivut toimivat aluesitoutuneisuuden ylläpitäjänä myös niille ihmisille, jotka ovat muuttaneet alueelta muualle. Aktiivit totesivat kaupunginosasivujen toimivan tärkeänä linkkinä entiseen asuinalueeseen, johon muualla asuvat entiset asukkaat voivat yhä samaistua.

Mansetorilla paikkasitoutuneisuus ilmenee laajentuneina verkostoina ja yhteistyönä eri toimijoiden kesken. Pitkään samalla alueella asuneilla vastaajilla alueiden sisäiset verkostot olivat laajempia kuin lyhyemmän aikaa asuneilla. Asuinalueella tuttavuussuhteita solmivat eniten 25–55-vuotiaat, kun taas nuoremmat, alle 25-vuotiaat asukkaat eivät olleet yhtä sitoutuneita alueeseen, sillä muuttavat useammin ja luovat tuttavuussuhteensa usein muissa tilanteissa. Mansetori-toiminta ei kuitenkaan laajemmin ole vaikuttanut asukkaiden yhteenkuuluvuuden kokemukseen vaan alueellisen sitoutuneisuuden tai identiteetin kokeminen on keskittynyt lähinnä kunkin kaupunginosan nettitiimin jäsenten välille.

H4: Kyllä mulle on itselle tullut enemmän, et mä asun x:lla [kaupunginosan nimi] ja kyllä varmaan ainakin osittain meidän [asukasyhdistyksen] sihteerillekin, ainakin sellaista positiivista, että kaupungissa asuminen ja lähiössäkin asuminen on sellasta positiivista asiaa.

Internetiä voidaan kuitenkin pitää uudenlaisen yhteydenpidon mahdollisuutena yhteisöille. Kaivosen (2002) tutkimuksessa kaupunginosien verkkosivujen voimana pidettiin sitä, että kotisivuhankkeet kokoavat toimijoita alueella yhteen. Yhteisöllisyyden nähtiin syntyvän nimenomaan yhteisessä puuhassa eli sivujen tekemisessä eikä suinkaan verkossa sijaitsevien nettisivujen kautta sinällään. Myös Sassi (2004) on todennut yhteenkuuluvuuden syntyvän todellisessa elämässä yhdessä toimittaessa eikä niinkään verkon kautta kommunikoidessa.

Sosiaalisen pääoman osatekijät III: Kansalaistaitojen kehittyminen

Internetin vahvuuksiin vaikuttamisessa sisältyy mahdollisuus tuoda mielipiteensä esiin julkisesti. Verkko tarjoaa mahdollisuuden etsiä faktatietoa oman näkemyksen

tueksi, ja sitä kautta vahvistaa asukkaan asiantuntijuutta, joka usein ilmenee asukkaiden ja virkamiesten välisen vuorovaikutuksen kompastuskivenä. Hallinnossa asukkaiden mielipiteiden usein oletetaan perustuvan ”musta tuntuu” -tietoon, omaan arkkokokemukseen, jota ei aina valitettavasti arvosteta asiantuntijatiedon tasolle. Verkon kautta kuntalaiset voivat kuitenkin perehtyä aiheeseen tarkemmin, hakea tietoa eri lähteistä ja punnita sen todenperäisyyttä ja merkitystä. Verkko tarjoaa siis mahdollisuuden hankkia tällaista vuorovaikutuksessa tarvittavaa kompetenssia.

Selvimpiä Mansetorilla toimimisen yksilöllisiä vaikutuksia ovat olleet toimijoiden tietoteknisten taitojen kehittyminen ja monipuolistuminen. Osallistujat ovat saaneet toiminnasta henkilökohtaisia hyötyjä, kuten juuri tietoteknisten valmiuksien kehittyminen tai tilaisuuksia toteuttaa itseään esimerkiksi kirjoittamalla juttuja. Lähes puolet (46 %) nettitiimiläisistä ja kaupunginosakirjeenvaihtajista kokee tietotekniikan käyttönsä lisääntyneen ja yli puolella (59 %) käyttö on monipuolistunut. Omien tietotekniikkataitojen kehittymisestä viestii myös se, että lähes puolet (45 %) kaupunginosasivujen tekijöistä on opettanut paljon tai jonkin verran tietoteknisiä taitoja muille kaupunginosasivujen tekijöille. Vielä enemmän taitoja on opetettu sukulaisille tai tuttaville (opettanut paljon tai jonkin verran 64 %). Lisäksi, ihmiset eivät ole vain opetelleet käyttämään uutta tekniikkaa vaan oppineet soveltamaan sitä omaan elämäänsä sopivalla tavalla.

Yhteisöllisempiä vaikutuksia ovat olleet sosiaalisten verkostojen muodostuminen ja myös taitojen ja tietojen jakaminen muille. Taitojen opettaminen kertoo myös toimivista, informaatiota välittävistä sosiaalisista verkostoista (Coleman 1988; Granovetter 1985). Toiminnan kulttuuriset tai symboliset seuraukset ovat ilmenneet kaupunginosan pääsyssä julkisuuteen omien verkkosivujen kautta ja siitä seuranneisiin hyötyihin. Demokraattisempina seurauksina voidaan pitää asukkaiden osallistumista toimintaan, vuorovaikutuksen luomista eri tahojen kesken sekä todellisten vaikutusten aikaansaamista. Toiminnasta voidaan löytää piirteitä yhteisöllisestä oppimisesta (Kotilainen 2004), yhteisöjen voimistumisesta (Mäkinen 2004) ja kansalaiskekseliäisyydestä (Sirkkunen & Kotilainen [toim.] 2004). Toiminta täyttää myös sosiaalisen pääoman vahvistumisessa olennaisia piirteitä.

Toiminnan yhteiskunnalliset tai poliittiset vaikutukset ovat jääneet vaikeammin todettaviksi, ja lähes puolet toiminnassa mukana olevista asukkaistakaan ei osannut arvioida onko Mansetori-toiminnalla todella ollut vaikutusta. Sen sijaan sekä alueen saama julkisuus että yhteistyö alueen toimijoiden välillä on asukkaiden mielestä kasvanut Mansetori-toiminnan myötä.

Toiminta on vaikuttanut myös asukkaiden aktiivisuuden vahvistumiseen heidän osallistumistaitojensa kehittyessä. Mansetorin toiminnassa asukkaat ovat väistämättä olleet yhteyksissä muihin kaupunginosaan ja samalla kiinnostuneet Tampereen asioista laajemmin. Asukkaiden näkökulman voisi siis sanoa laajentuneen, sillä ainakin osa heistä seuraa nyt aktiivisemmin kaupungin asioita, mikä suo heille paremmat mahdollisuudet osallistua oikeaan aikaan. Nykyisiä osallistumisen käytäntöjä leimaa usein osallistumistilaisuuksien äkillisyys, minkä vuoksi ne jäävät helposti huomaamatta, jos kaupunkilaiset eivät aktiivisesti seuraa tiedotusvälineitä tai kaupungin omaa tiedotusta (Heikkilä & Lehtonen 2004, 253–254).

H1: kyllä mä uskon ainakin, että nyt seuraa kaikkea asumiseen liittyviä asioita paljon aktiivisemmin, että jos keksi vaikka juttuja ja on alkanut kiinnostuun niistä paljon enemmän ja toisella lailla, kyllä mä luulen, että oon muuttunut aika paljon aktiivisempaa suuntaan.

Vaikka Mansetorin toimijat ovat yleensä aktiivisesti mukana järjestö- tai yhdistystoiminnassa jo ennen Mansetori-toimintansa aloittamista, on heidän osallistumiskynnyksensä kuitenkin laskenut, sillä seuratessaan nyt enemmän kaupungin asioita, he saavuttavat samalla myös osallistumisessa tarvittavaa asiantuntijuutta. Samoin hallinnon toimintatavat ovat tulleet tutummiksi, mikä laskee virkamiehiin yhteyden ottamisen kynnystä ja helpottaa oikean yhteyshenkilön etsimistä kaupungin organisaatiosta. Yhteistyö kaupungin kanssa on myös opettanut asukkaille pitkäjänteisyyttä ja ymmärrystä hallinnon prosessien hitaudesta.

Asukkaiden voisikin ehkä sanoa kasvaneen hiukan lähemmäs niin sanottua ihannekansalaista, ja täyttämään näitä ihannekansalaiselle asetettuja vaatimuksia (ks. Hokka ym. 2004, 213). He ovat aktiivisia ja seuraavat kaupungissa ajankohtaisia asioita. He ovat myös valmiita esittämään perustellun mielipiteensä ja uskaltavat toimia julkisesti. Esimerkkinä eräs Mansetorin toimija, joka on omaksunut aktiivisen toimijan tai "kansalaistoimittajan" roolin tiiviisti arkielämäänsä:

H3: Oon mää niinku joskus aatellut sillai, että kun mä oon sen kameran lainannut ja sitten tota kun sen kameran kanssa kulkee muutaman päivän niin sitten aina aattelee, että tapahtus nyt jotain että ois just niinku paikalla. Että kyllä sitä väliillä kulkee sillai ja miettii, että vois kyllä tehdä jutun.

Sosiaalisen pääoman kielteiset puolet

Sosiaalinen pääoma ei ole pelkästään myönteinen ilmiö vaikka se usein sellaisena esitetään. Vahvat ja tiiviit verkostot voivat esimerkiksi vahvistaa rikollisten toimintaa (Kajanoja 1998, 41–42). Verkostojen tiiviyyttä voidaan käyttää myös liian tiukkaan valvontaan, jolloin sosiaalisen pääoman edut menetetään (Putnam 2000, 21, 288). Putnam pitää myös yhden asian liikkeitä ja nimby-ilmiötä esimerkkeinä ryhmien vuorovaikutuksen ja verkoston tiiviyyden väärinkäytöstä (Putnam 2000, 21). Ryhmän sisäinen vahva yhteenkuuluvuuden tunne voi rajoittaa sen avoimuutta uudelle informaatiolle ja vaihtoehtoisille ratkaisuille. Myös vapaamatkustajuus toimii sosiaalisen pääoman periaatteiden vastaisesti, sillä silloin hyödynnetään muiden ihmisten luottamusta väärin perustein. Internet puolestaan voi vahvistaa yleisen hyvän kannalta negatiivista sosiaalista pääomaa tarjoamalla esimerkiksi pedofiileille tai terroristeille mahdollisuuden luoda tiiviitä, maailmanlaajuisia verkkoyhteisöjä.

Verkkovälitteisissä kansalaisosallistumisen projekteissa sosiaalisen pääoman jakautumista eriarvoisesti voidaan tarkastella ainakin siitä näkökulmasta, että aiheuttavatko verkkoprojektit osaltaan digitaalista syrjäytymistä. Saattoiko esimerkiksi Mansetori-projektin yhteydessä käydä niin, että hanke onnistui vahvistamaan vain tietotekniikkaa jo osaavien tai siitä kiinnostuneiden sosiaalista pääomaa? Jäivätkö uudesta informaatio- ja viestintätekniikasta kiinnostumattomat asukkaat syrjään? Tätä on pyritty ainakin välttämään, sillä Mansetori tarjoaa maksutonta koulutusta kaupunkilaisille, jotka haluavat oppia uusia tietotekniikkataitoja. Lisäksi projektin tutkijat ovat opastaneet laitteiden ja ohjelmien käytössä ja kannustaneet paikallisia asukkaita toimimaan niin sanottuina vertaistutoreina, ja kuten kyselytutkimus osoitti, sivujen päivittäjät ovat opettaneet tietoteknisiä taitoja muille.

Sosiaalinen pääoma saattaisi ilmetä Mansetorin tapauksessa negatiivisena silloin, jos kaupunginosien nettitiimit toimisivat liian tiiviisti sulkien pois uusien jäsenten mahdollisuuden tulla mukaan. Silloin yhteisöjen sosiaalinen pääoma alkaisi vaikuttaa Mansetorin toiminnan lähtökohtien vastaisesti, mutta kysely- ja haastatteluaineistosta en löytänyt merkkejä tällaisesta toiminnasta.

Mansetori-toimintaan osallistuvien joukko on melko pieni, joten sosiaalinen pääoma ei laajemmalti kaupunginosissa ja yhteisöissä lisääntynyt, vaan se vahvistui lähinnä toiminnassa mukana olevien piirissä. Kyselyssä itse toiminnan vaikutuksia laajemmin selvitettiin kysymällä muun muassa onko Mansetorin ansiosta yhteistointa alueella lisääntynyt tai onko yhteishenki alueella tiivistynyt. Näitä teemoja käsiteltiin hieman syvemmin teemahaastatteluissa, mutta päästäkseni selvittämään sosiaalisen pääoman muodostumista laajemmin minun olisi pitänyt haastatella myös kaupunginosan muita asukkaita. Tähän ei kyseisen tutkimusprojektin puitteissa ollut mahdollisuutta.

Kohti ihannekansalaista?

Mansetorilta saadut kokemukset osoittavat, että osallistuminen toimii yhtenä tärkeänä tekijänä kansalaistaitojen kehittämisessä. Osallistuminen ja verkkotaitojen kasvu voivat yhdessä johtaa mediakriittiseen asenteseen, jossa rohkeus osallistua julkisesti ja ymmärrys mediateksteistä antavat valmiuksia kansalaistaitojen kehittämiseen. Mediakriittisyys kulkee osallistumisen kanssa käsi kädessä antaen kansalaiselle valmiuksia arvioida ja kyseenalaistaa päätöksiä, niiden perusteita ja mediassa esitettyjä väitteitä, ja muodostaa niiden pohjalta oma henkilökohtainen näkemyksensä, jota viedä tarvittaessa eteenpäin esimerkiksi luottamusmiehille tai virkamiehille.

Yhtenä tavoitteena Mansetorilla on ollut aktivoida kuntalaisia erityisesti kansalaisiksi, jotka eivät vastaanota median sanomia passiivisesti kuluttajina tai asiakaina. Kokemusten pohjalta voikin sanoa, että ainakin osa osallistujista on muuttanut kriittisemmäksi mediaa kohtaan. Usein valtamedian jutuissa alueet esitetään tietystä näkökulmasta, mikä vaikuttaa muiden kaupunkilaisten aluetta koskevan mielikuvan muodostumiseen. Kaupunginosien kotisivuilla on asukkaiden omien juttuaiheiden julkisuuteen nostamisen lisäksi myös poliittisempi merkitys. Sivut tarjoavat tarvittaessa asukkaille vaikutuskanavan, jonka kautta he voivat herättää keskustelua esimerkiksi kiistanalaisista kaavoitushankkeista tai muista arkielämään vaikuttavista muutoksista, kuten bussireitin muutoksista. Mansetorista onkin muodostunut asukkaiden oma, vaihtoehtoinen media, jossa asukkailla itsellään on ollut valta valita verkkoon nostetut jutut ja niiden aiheet.

Osallistuminen voi vahvistaa sosiaalista pääomaa paikallisyhteisöissä, mistä toimivat merkkeinä esimerkiksi verkostojen laajentuminen, vuorovaikutuksen lisääntyminen sekä kehittyneet kansalaistaidot. Vaikka toiminta verkkosivuilla onkin ajoittain hiljaista, ovat erityisesti kaupunginosien kotisivut onnistuneet paikallisuuden esilletuomisessa. Koko Mansetori on saavuttanut jalansijan myös paikallisen valtamedian silmissä ja toimii juttuideoiden hakupaikkana (Lehtonen 2004, 67). Mansetorin parhaiten toimivat osiot, kaupunginosasivut eli Manseyhteisöt ja Mansemedia, ovat perustuneet Putnamin (1993) korostamille horisontaalisille verkostoille, kun taas Mansefoorumin ongelmana on ollut vapaaehtoistoimijoiden vähäisyys. Tämä saattaaakin osoittaa sosiaalisen pääoman vähäisyyttä Mansefoorumilla, joka olisi ehkä alun perin kannattanut perustaa jo osittain olemassa olevien, esimerkiksi vapaaehtoisuuspohjalta toimivien järjestöjen tai yhdistysten verkostojen varaan.

Sosiaalinen pääoma ei synny verkossakaan itsestään, sillä kansalaislähtöiselle toiminnalle ominaiset piirteet, kuten aktiivisten ihmisten löytämisen vaikeus ja tuen tarve viestivät siitä, että sosiaalisen pääoman muodostumiselle verkossa on tiettyjä ehtoja. Ehdot ovat hyvin pitkälle samat kuin jo aiemmissa kansalaislähtö-

sissä kokeiluissa ilmenneet haasteet. Toiminta kansalaisverkoissa vaatii pohjakeseen jo olemassa olevia sosiaalisia verkostoja ja ihmisiä, jotka ovat valmiita toimimaan aktiivisesti (London 1997). Verkko mahdollistaa yhteisten asioiden hoitamisen, sosiaalisten verkostojen muodostamisen ja verkon käyttäjien suuremman yhteenkuuluvuuden tunteen. Vaikka Mansetorillakin toiminta on jo melko itsenäistä ja vakiintunutta, sivuja päivitetään suhteellisen harvoin. Toiminnan yhteisölliset vaikutukset kohdistuvat melko pieneen osallistujajoukkoon, sillä laajempaa yhteenkuuluvuuden tunnetta syntyy pikemminkin alueellisten asukas yhdistysten toiminnan kautta kuin verkkosivujen välityksellä. Sivuston ylläpitäjien ja muiden toimintaan osallistuvien omaehtoista toimintaa ja toimijuutta Mansetori on kuitenkin onnistunut vahvistamaan.

Verkkovälitteinen kansalaistoiminta ei Mansetorillakaan ole syntynyt tyhjästä. Sivuston olemassaolon aikana yliopiston tutkijoiden rooli vapaaehtoistoimijoiden työn tukemisessa on ollut suuri. Yliopisto on tässä hankkeessa toiminut Siriannin ja Friedlandin (2001, 13–14) kuvaamalla tavalla hallinnollisena tukena asukaslähtöiselle toiminnalle. Tutkijoilla on ollut suuri merkitys erityisesti projektin alkuvaiheessa kaupunginosasivuja ja romanisivuja käynnistettäessä. Sosiaalisen pääoman muodostuminen vaatii perustakseen yhteisön, verkoston ja tätä yhteisöä yhdistävän teeman. Mansetorilla tämä teema on kiinnittynyt mediaan ja julkisuuteen, jolloin tutkijoiden tukevalla ja jopa pedagogisella roolilla on ollut suuri merkitys. Tässä artikkelissa en kuitenkaan analysoi tutkijoiden roolia toiminnassa, sillä keräämäni aineisto ei sisältänyt tutkijahaastatteluja (tutkijan roolista ks. Kotilainen 2004).

Kysely- ja haastattelututkimuksen tulokset saattavat välittää kuvaa, että Mansetorin toiminnasta on ollut enemmän hyötyä yksilöille kuin yhteisöille tai paikalliselle demokratialle. Tämä on varmasti osittain totta, sillä ennen kuin projekteista syntyy laajempia vaikutuksia, on niiden ensin vakiinnutettava paikkansa, ja Mansetorinkin vakiinnuttaminen osaksi tamperelaista keskustelu- ja osallistumiskultuuria vie aikaa. Sosiaalisen pääoman kannalta yksilö ja yhteisö liittyvät kuitenkin tiiviisti toisiinsa, sillä verkostoissa ja yhteisöissä toimivat yksilöt, joiden toimintaa ohjaavat erilaiset motiivit ja tavoitteet. Jotta vapaaehtoistoiminta ja osallistuminen olisi ihmisille merkityksellistä ja toiminnan arvoista, sen on tuotettava jotakin omakohtaista hyötyä, kuten uusia tuttavuuksia, uutta osaamista tai onnistumisen kokemuksia. Mansetorilla nämä kokemukset ovat liittyneet eniten oman alueen esittämiseen myönteisessä valossa.

Kansalaislähtöinen verkko-osallistuminen voi sosiaalisissa verkostoissa muodostuvan luottamuksen ja yhteistyön sekä oman, julkisen toiminnan – kansalaisena toimimisen – vahvistumisen kautta kasvattaa paikallisten asukkaiden sosiaalista pääomaa. Sosiaalisen pääoman vahvistuminen voi näissä tapauksissa kuitenkin koskettaa vain pientä osaa paikallisista asukkaista, sillä verkko-osallistumista rajoittavat yhä esimerkiksi verkkoon pääsy ja tarvittavien taitojen puute. Mansetorin aktiiviset tekijät hallitsevat tarvittavat taidot ja heillä on myös pääsy tarvittavaan välineistöön. He ovat usein myös jo kokeneita toimijoita, joille Mansetori on tuonut yhden lisäkanavan toimintansa kanavoimiseen. Jatkossa yhtenä haasteena voidaankin pitää Mansetorin verkostojen laajentamista, jotta sosiaalisen pääoman vahvistuminen ei rajoittuisi vain pienen ryhmän osalle.

Viitteet

- 1 Hatrick, <http://www.hatrick.org>, on verkkopeli, jossa rekisteröityneet käyttäjät valmentavat omaa jalkapallojoukkuettaan. Valmentamisen lisäksi sivuilla keskustellaan pelien kulusta, sääoloista, peliyleisöstä ym.
- 2 Habbohotel, <http://www.habbohotel.fi/habbo/fi/>, on virtuaalihuone, jossa voi luoda oman hahmonsa ja tutustua ihmisiin ympäri maailmaa.
- 3 <http://mansetori.uta.fi>
- 4 Sosiaalisesta pääomasta ovat kirjoittaneet esimerkiksi Robert Putnam, Pierre Bourdieu, Michael Coleman, Ronald Burt, Mark Granovetter ja Francis Fukuyama.
- 5 Mansetoria ja sen toimintaa kuvataan tarkemmin tässä julkaisussa Virpi Kaivosen puheenvuorossa.
- 6 Ks. Turo Uskalin teksti tässä julkaisussa.
- 7 <http://mansetori.uta.fi/yhteiset>
- 8 <http://mansetori.uta.fi/foorumi> ja <http://mansetori.uta.fi/media/>
- 9 Tampere-foorumi perustettiin v.1996 Tulevaisuuden tutkimuksen seuran ja Tampereen ympäristövalvontayksikön aloitteesta. Sen tarkoituksena on ollut ylläpitää kansalaiskeskustelua ja kehittää kansalaisten osallistumismahdollisuuksia. Foorumin toimintaa on koordinoitunut suunnitteluryhmä, joka koostuu vapaaehtoistoimijoista.

Kirjallisuus

- Coleman, James S. (1988)
Social Capital in Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, Volume 94, issue Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure (1988), 95–120.
- Coleman, Stephen (1999)
Cutting out the middle man: from virtual representation to direct deliberation. Teoksessa Hague & Loader (toim.) *Digital democracy. Discourse and decision making in the information age*.
- Granovetter, Mark (1985)
The Strength of Weak Ties. A Network Theory Revisited. Teoksessa P. V. Marsden & N. Lin (toim.) *Social Structure and Network Analysis*. Beverly Hills, London, New Delhi: Sage. 105–130.
- Harju, Auli. (2001)
Varaventiili vai voimavara? Viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden näkemyksiä paikallisesta julkisesta keskustelusta. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma.
- Heikkilä, Heikki & Lehtonen, Pauliina. 2004
Sosiaalinen suunnistaminen kansalaistaitona. Teoksessa Sirkkunen, E. & Kotilainen, S. (toim.) *Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista. Tiedotusopin laitos, julkaisu, sarja B44/2004*.
- Helliwell, John F. & Putnam, Robert D. (1995)
Economic Growth and Social Capital in Italy. *Eastern Economic Journal*, Vol. 21, No. 3, 295–307.
- Hellsten, Katri (1998)
Sosiaalisen pääoman käsitteestä. Teoksessa Kajanoja, J. & Simpura, J. (toim.) 1998. *Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa*. VTT. VATT-julkaisu 24, 29–36.
- Hokka, Jenni & Markus Laine & Pauliina Lehtonen & Arto Minkkinen (2004)
Mansefoorumi kansalaistoiminnan virittäjänä. Teoksessa Sirkkunen, E. & Kotilainen, S. (toim.) *Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista. Tiedotusopin laitos, julkaisu, sarja B44/2004*, 199–242.
- Hollander, Ed & James Stappers & Nicholas Jankowski (2002)
Community media and community communication. Teoksessa Jankowski, Nicholas & Ole Prehn. *Community media in the information age. Perspectives and prospects*. Cresskill, New Jersey: Hampton Press, Inc. 19–30.
- Jankowski, Nicholas & Ole Prehn (2002)
Community media in the information age. Perspectives and prospects. Cresskill, New Jersey: Hampton Press, Inc. 19–30.
- Kaivonen, Virpi (2002)
Mansetorin kaupunginosat verkossa – Kokemuksia Internetin diffuusiosta tamperelaisissa paikallisyhteisöissä. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma.
- Kajanoja, Jouko (1998)
Sosiaalisen pääoman lyhyt historia. Teoksessa Kajanoja, J. & Simpura, J. (toim.) 1998. *Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa*. VTT. VATT-julkaisu 24, 37–44.

- Kotilainen, Sirkku (2004)
Kansalaisten verkkomedia oppimisen yhteisönä. Teoksessa Sirkkunen, E. & Kotilainen, S. (toim.) 2004. Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista. Tiedotusopin laitos, julkaisu, sarja B44/2004, 277–299.
- Lin, Nan & Karen Cook & Ronald S. Burt (2001)
Social capital: Theory and research. New York : Aldine de Gruyter
- Lassy, Johanna (2002)
Kaupunkilaisten vaalikone kansalaislähtöisenä julkisuuskokeiluna. Kunnallistieteen aikakauskirja 2, 2002. Kunnallistieteen yhdistys, 184–197.
- Lehtonen, Pauliina (2004)
Kansalaisten verkko. Sosiaalinen pääoma kansalaislähtöisessä verkkojulkisuudessa. Journalismin tutkimusyksikön julkaisu.
- London, Scott (1997)
Civic Networks: Building Community on the Net.
<http://www.scottlondon.com/reports/networks.html#f8>.
- Martikainen, Ari (2004)
Kaupunginosakirjeenvaihtajat: yhdessä tekemällä verkkokirjoittajiksi. Teoksessa Sirkkunen, E. & Kotilainen, S. (toim.) 2004. Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista. Tiedotusopin laitos, julkaisu, sarja B44/2004, 93–126.
- Mäkinen, Maarit (2004)
Viestintävalmiudet ja digitaalinen voimistuminen. Teoksessa Sirkkunen, E. & Kotilainen, S. (toim.) 2004. Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista. Tiedotusopin laitos, julkaisu, sarja B44/2004, 27–54.
- Nurmela, Juha & Päivi Hokka & Seija Öörni (2002)
Matkalla kansalaisten tietoyhteiskuntaan? Raportti asukkaiden suhtautumisesta tieto- ja viestintätekniikan käyttöön OSKU-alueilla syksyllä 2001. Tilastokeskus.
- Oblak, Tanja (2005)
The Lack of Interactivity and Hypertextuality in Online Media. Gazette 2005 67: 87–106.
- Peltola, Jari (2003)
"Aktiivisen verkkokansalaisen" retorisesta tuottamisesta. Tiedotustutkimus 26 (2003): 3, 54–62.
- Pietilä, Veikko (2001)
Yleisönsasto ja Internet keskusteluareenoina. Tiedotustutkimus, 24 (2001): 2, 18–33.
- Putnam, Robert D. (1993)
Making democracy work. Civic traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993.
- Putnam, Robert D. (2000)
Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster.
- Ridell, Seija (2000)
Kansalaisjulkisuuden kokeilua verkossa. Teoksessa Heinonen ym. Verkkotorilla. Internet kansalaisviestinnän ja paikallisen julkisuuden tilana. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Ruuskanen, Petri (2001)
Sosiaalinen pääoma – käsitteet, suuntaukset ja mekanismit. VTT. Helsinki.
- Sassi, Sinikka (2004)
Verkko yhteisöllisyyden vahvistajana – onko paikalla väliä? Teoksessa Bäcklund, P. (toim.) Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimaunula. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 5. Helsinki, 33–51.
- Siisiäinen, Martti (2003)
Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa: Putnamin ja Bourdieun sosiaalinen pääoma. Sosiologia 40:3, 204–218.
- Sirianni, Carmen & Friedland, Lewis (2001)
Civic Innovation in America. University of California Press: Berkeley and Los Angeles.
- Sirkkunen, Esa (2004)
Kansalaislähtöisyys tietoverkoissa. Teoksessa Sirkkunen, E. & Kotilainen, S. (toim.) 2004. Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista. Tiedotusopin laitos, julkaisu, sarja B44/2004, 9–25.
- Sirkkunen, Esa & Sirkku Kotilainen (toim.) 2004.
Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista. Tiedotusopin laitos, julkaisu, sarja B44/2004.
- Tsaliki, Lisa (2002)
Online Forums and the Enlargement of Public Space: research Findings from a European Project. Javnost vol. ix (2002), 2. 95–112.
- Woolcock, Michael (2000)
Sosiaalinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Teoksessa Kajanoja, J. & Simpura, J. (toim.) Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Stakes 252:2000, 25–56.